

ISSN: 2181-4031

ФУНДАМЕНТАЛ

ТАДҚИҚОТЛАР ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛИ

3-СОН

МАРТ, 2023

IMFAKTOR
PAGES

ISSN: 2181-4031
DOI Journal 10.56017/2181-4031

**ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
НОМЕР-3**

**ФУНДАМЕНТАЛ
ТАДҚИҚОТЛАР
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ
3-СОН**

**FUNDAMENTAL STUDIES
SCIENTIFIC-PRACTICAL JOURNAL
VOLUME-3**

ТОШКЕНТ - 2023

ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР

илмий-амалий журнали

№ 3 (2023) DOI <http://dx.doi.org/10.56017/2181-4031-2023-3>

Бош муҳаррир:

Тураев Б. – фалсафа фанлари доктори, профессор

Масъул муҳаррир:

Расулова Д. – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент

Таҳририят аъзолари:

Кенжабаев А. – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор

Расулова Д. – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент

Саттаров О. – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент

Исҳоқов М. – тарих фанлари доктори, профессор

Абдуҳалимов Б. – тарих фанлари доктори, профессор

Каримов Б. – тарих фанлари номзоди, доцент

Мадумаров Т. – юридик фанлар доктори, профессор

Қодиров Б. – юридик фанлар доктори, доцент

Қиличев Х. – юридик фанлари бўйича фалсафа доктори

Баҳодиров Р. – фалсафа фанлари доктори, профессор

Саифназаров И. – фалсафа фанлари доктори, профессор

Идиоров У. – сиёсий фанлар доктори, профессор

Абдуллаев Н. – сиёсий фанлар номзоди, доцент

Сатторов А. – сиёсий фанлар номзоди, доцент

Умаров А. – социология фанлари доктори, профессор

Матибаев Т. – социология фанлари доктори, профессор

Каюмов К. – социология фанлари бўйича фалсафа доктори

Мазкур фанлараро илмий-амалий журнал Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги томонидан 2022 йил 22 декабрь куни № 054837-сонли гувоҳнома билан оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган.

Page Maker\Верстка\Саҳифаловчи: Абдурахмон Хасанов

Таҳририят манзили: <https://imfaktor.uz>, 100152, Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, “Ватан” МФЙ, Чилонзор 24-мавзеси, 2/27-уй.

Телефон номер: +99894-410 11 55, E-mail: tahririyat@imfaktor.uz

© IMFAKTOR Pages, 2023 йил.

© Муаллифлар жамоаси, 2023 йил.

ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF FUNDAMENTAL STUDIES

Юридик фанлари

ҚАРШИБОВ Файзулла Умирзоқович

Божхона институти доценти
божхона хизмати подполковниги

ЮСУПОВ Шаҳбоз Лутфулло ўғли

Божхона институти магистратура тингловчиси
божхона хизмати капитани

<https://10.5281/zenodo.7747938>

БОЖХОНАГА ОИД МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРДА ЮРИДИК ШАХСЛАР МАЪМУРИЙ ЖАВОБГАРЛИГИНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада юридик шахслар маъмурий жавобгарлиги, уларни жавобгарликка тортишнинг ўзига хос хусусиятлари, шунингдек божхонага оид маъмурий ҳуқуқбузарликларда юридик шахслар маъмурий жавобгарлигини белгилашнинг аҳамияти ёритилган ҳамда қонунчиликни такомиллаштиришга қаратилган тегишли таклифлар келтирилган.

Таянч сўзлар: маъмурий жавобгарлик, божхона, юридик шахс, маъмурий жазо чоралари, ҳуқуқбузарлик субъекти.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассмотрена административная ответственность юридических лиц, особенности их привлечения к ответственности, а также значение определения административной ответственности юридических лиц за административные правонарушения, связанные с таможенным делом, и представлены соответствующие предложения, направленные на совершенствование законодательства.

Ключевые слова: административная ответственность, таможня, юридическое лицо административное взыскание, субъект правонарушения.

ANNOTATION

This article describes the administrative liability of legal entities, the specific features of their prosecution, as well as the importance of determining the administrative liability of legal entities in administrative offenses related to customs, as well as relevant proposals aimed at improving the legislation.

Key words: administrative liability, customs, administrative penalty, legal entity, measures legal exposure. the subject of the offense.

Жавобгарлик кўп қиррали ва мураккаб ижтимоий ҳодиса ҳисобланади. Унинг ёрдамида бурч (мажбурият) англашилади, юриш-туриш ва унинг оқибатлари баҳоланади, норма талабларидан ташқари чиққанларга эса давлат ва жамоат номидан жавобгарликка тортиш белгиланади, етказилган зарар қопланади.

Юридик адабиётларда жавобгарлик тушунчаси турлича ифодаланган бўлиб, баъзан ўз қилимиши ва ҳаракати, шунингдек унинг оқибати учун объектив жавоб бериш, баъзан эса қонунда ўрнатилган талабни бузганлик учун субъектга нисбатан маълум даражада қўлланилган салбий оқибат деб таъриф берилади. Баъзилар юридик жавобгарликнинг турлари тўғрисида юридик, моддий ҳамда сиёсий турлари ҳақида сўз юритса, аксарият олимлар уни фуқаролик, маъмурий ва интизомий турларини ажратиб кўрсатадилар.

Амалдаги қонунчиликка кўра, юридик шахсларнинг жавобгарлиги деганда, асосан фуқаровий жавобгарлик назарда тутилади. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 48-моддасига кўра, юридик шахс ўз мажбуриятлари бўйича ўзига қарашли бутун мол-мулк билан жавоб беради. Юридик шахс муассиси (иштирокчиси) ёки унинг мол-мулкининг эгаси юридик шахснинг мажбуриятлари бўйича жавоб бермайди, юридик шахс эса муассис (иштирокчи) ёки мулкдорнинг мажбуриятлари бўйича жавоб бермайди.

Юридик жавобгарлик орасида оммавий ҳуқуқий жавобгарликнинг бир кўриниши сифатида маъмурий жавобгарлик алоҳида ўрин тутди. Маъмурий жавобгарлик масаласи кўпгина ҳуқуқшунос олимлар томонидан тадқиқ қилинган бўлиб, уларнинг кўпчилиги ушбу масалага деярли бир хил ёндашганлар. Улар томонидан маъмурий жавобгарлик тушунчасига қуйидагича таъриф берилган: “маъмурий жавобгарлик – бу маъмурий ҳуқуқ нормалари билан тартибга солинган, маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этган шахсга нисбатан ваколатли давлат органлари ва мансабдор шахслар томонидан маъмурий процессуал тартибда маъмурий жазони қўллашдир” [3, Б.225].

Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексда божхонага оид маъмурий ҳуқуқбузарликлар йигирма саккизта бўлиб, улар асосан ташқи иқтисодий фаолиятни амалга ошириш чоғида содир этилган ҳуқуқбузарликлардир. Ўзбекистон Республикасининг “Ташқи иқтисодий фаолият тўғрисида”ги Қонунининг 5-моддасига биноан Ташқи иқтисодий фаолиятни амалга ошираётган Ўзбекистон Республикасининг юридик ва жисмоний шахслари ташқи иқтисодий фаолият субъектлари ҳисобланадилар.

Шундай экан, ташқи иқтисодий фаолият давомида божхонага доир қонунчиликнинг бузилиши билан боғлиқ маъмурий ҳуқуқбузарликлар содир этилганда, жисмоний шахслар билан бир қаторда юридик шахсларга ҳам ҳуқуқбузарлик субъекти сифатида қаралмоғи аҳамиятга моликдир.

Ўзбекистон Республикасида маъмурий жавобгарлик белгилашни бош манбаи бўлган Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига биноан юридик шахслар маъмурий жавобгарлик субъекти ҳисобланмайди. Лекин, хорижий мамлакатлар тажрибасидан келиб чиқиб, юридик шахсларни маъмурий жавобгарлик субъекти сифатида баҳолаш мумкин. Ҳозирда Европа мамлакатларида юридик шахсларнинг жавобгарлик масаласида икки хил қараш юзага келган. Улардан бири Германия бошчилигидаги Греция, Португалия каби мамлакатлар томонидан юридик шахсларга нисбатан маъмурий жавобгарлик қўллаш назарда тутсалар, яна бири эса Франция бошчилигидаги Голландия, Буюк Британия мамлакатлари юридик шахсларга нисбатан жиноий жавобгарликни белгилашни қўллаб-қувватлайдилар [4, Б.39-40]. Ушбу икки хил қараш ичида юридик шахсларга нисбатан маъмурий жавобгарлик белгилаш ҳозирда ривожланиб бормоқда. Маълумки, юридик шахс ўз мажбуриятлари бўйича ўзига қарашли бутун мол-мулк билан жавоб беради. Юридик шахсларга нисбатан маъмурий жавобгарлик асосан жарима кўринишида қўлланади.

Германия Федератив Республикасининг “Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги Акти” (“Act on Regulatory Offences”) нинг 30-моддасига кўра юридик шахслар маъмурий жавобгарлик субъекти ҳисобланади [5].

Ҳуқуқшунос олим Анка Попнинг таъкидлашича, Германияда бошқа кўплаб Европа мамлакатларидан фарқли равишда, юридик шахсларга нисбатан маъмурий жавобгарлик белгиланган. Ушбу тизим юридик шахсларга нисбатан жиноий жавобгарлик белгилашда анча қулай, таъсирли ва, айниқса, уни қўллаш процедураси ихчамдир [6, Б.5].

Италияда ҳам 2001 йилдан бошлаб юридик шахсларнинг маъмурий жавобгарлиги қонунчиликка киритилди. Жисмоний шахслар сингари юридик шахслар ҳам маъмурий жавобгарлик субъектига айланди [7].

Юридик шахсларнинг маъмурий жавобгарлик масаласи Россия Федерациясининг Маъмурий ҳуқуқбузарлик кодексининг 2.10-моддасида ақс этган. Унга кўра юридик шахслар содир этган ҳуқуқбузарлиги учун Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги кодекс ва қонунлар бўйича жавобгарликка тортилади [2].

Шунингдек, Беларусь Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги кодексининг 4.8-моддасига биноан, юридик шахслар ушбу Кодекснинг махсус қисмида санкция белгиланган модда бўйича жавобгарликка тортиладилар деб белгилаб кўйилган. Маълумки, шахс томонидан маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилса, унга нисбатан маъмурий жавобгарлик белгилаш учун унинг ҳуқуқбузарлигининг юридик таркиби муҳим аҳамиятга эга.

Ҳозирги кунда юридик шахсларга нисбатан маъмурий ва жиноий жавобгарликни белгилашда ҳуқуқбузарликни субъектив томонини аниқлаш муаммо бўлиб келмоқда. Маълумки, оммавий ҳуқуқ сифатида маъмурий ва жиноий жавобгарлик учун шахс ҳуқуқбузарлигининг таркибий элементи сифатида субъектив томонни аниқлаш муҳим аҳамиятга эга. Жумладан, ушбу муаммоли вазият туфайли юридик шахсларга нисбатан жиноий жавобгарликни ўрнатиш юзасидан олимлар икки хил қарашни илгари сурадилар. Биринчи гуруҳ олимлар, жумладан, Р.Филлимор, Г.Иванов ва бошқаларнинг фикрича, юридик шахсларда ҳис қилиш ва фикрлаш хусусиятининг йўқлиги, уларни қонун ҳужжатларига риоя қилиш руҳида тарбиялаш имконияти бўлмаганлиги, жамоани субъект сифатида жавобгар қилиб бўлмаслиги, юридик шахсда жазони ҳис этадиган виждон, қалб, вужуднинг мавжуд эмаслиги, бундан ташқари, корпорация юридик фиксия (ҳақиқатга тўғри келмайдиган бирор-бир аниқ мақсадни кўзлаб онгли равишда ўйлаб топилган юридик ҳолат) ҳисобланиб, қонунда ўрнатилган «actus reus» (айбли ҳаракат) ҳамда «mens rea» (эркнинг айбдорлиги, айб) талабларига жавоб бера олмаслиги сабабли жиноий жавобгарликка тортиб бўлмаслигини таъкидлайдилар. Иккинчи гуруҳ олимлар – А.Бастрикин, О.Ремизова, Р.Яппаров, Н.Москвитин, С.Бойко ва бошқалар юридик шахснинг қилмиши учун жиноий жавобгарликни белгилаш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблайдилар.

Уларнинг фикрича, кўпчилик жиноятлар бевосита юридик шахслар иштирокида содир қилинганда, уларнинг раҳбарлари жиноий жавобгарликка тортилиб, жиноятнинг асосий ячейкаси бўлмиш юридик шахслар жавобгарликка тортилмасдан, баъзан жиноий йўл билан топилган даромадлар ва жиноят воситалари мусодара қилинмаяпти [8, Б.55]. Юридик шахслар ҳуқуқбузарлигининг субъектив томонини аниқлашда анча мураккаб вазифа эканлигини кўпчилик олимлар таъкидласа, баъзи олимлар уни асослашга ҳаракат қилганлар.

Ю.М.Козловнинг таъкидлашича, юридик шахсларнинг маъмурий ҳуқуқбузарлигининг субъектив томони деганда, маъмурий ҳуқуқбузарлик қилишда юридик шахс ва унинг вакиллари (ишчилар, муассислар, мансабдор шахслар ва бошқалар) ўртасидаги муносабат тушунилади [7, Б.345].

Ушбу фикрни И.А.Хамедов ҳам қўллаб-қувватлайди. Унинг фикрича, юридик шахсларнинг маъмурий ҳуқуқбузарлигининг субъектив томони қонунга хилоф ҳаракат қилишда ташкилотнинг коллективи, таъсисчиси ва мансабдор шахсларининг алоқасидир [8, Б.153]. Албатта, ушбу фикрда ҳам асослар етарли. Чунки юридик шахснинг фаолияти жамоавий характерга эга бўлиб, у томонидан содир этилган ҳуқуқбузарлик ҳам улар ўртасидаги муносабат маҳсули бўлади. Лекин, амалда буни аниқлаш анча мураккаб жараён.

Н.Хаттобовнинг таъкидлашича, юридик шахс ҳуқуқбузарлигидаги энг мунозарали масала унинг айби масаласидир. Чунки айб уни содир этган субъектнинг хоҳиш-истаклари, ички кечинмалари билан белгиланади. Бу қоида жисмоний шахснинг айбини аниқлашга нисбатан татбиқ этилади. Юридик шахснинг қонунда назарда тутилган белгиларга жавоб берадиган корхона, ташкилот ёки муассаса эканидан келиб чиқсак, уларда бундай хусусиятлар мавжуд бўлмаслиги ўз-ўзидан равшан.

Баъзи олимлар томонидан юридик шахсларга нисбатан маъмурий жавобгарлик белгилашда унинг ҳуқуқбузарлигининг субъектив томонига эътибор қаратмасликни таъкидлаб ўтадилар. Жумладан, Ш.Қобиловнинг кўрсатиб ўтишича, субъектив белги жавобгарлик чораларининг маъмурий ҳуқуқий белгисини инкор қилиш учун ишончли мезон бўла олмайди. Бир қатор мамлакатларнинг божхонага оид ҳуқуқбузарликларда юридик шахсларнинг маъмурий жавобгарлиги кенг қўлланилади [12, Б.42].

Демак, юридик шахсларнинг маъмурий ҳуқуқбузарлиги субъектив томонини аниқлаш анча мураккаб жараёндир. Бизнингча, баъзи олимлар фикрига таяниб, юридик шахслар ҳуқуқбузарлигини субъектив томонини аниқлаш имкони бўлмасда, лекин уни ушбу жавобгарлик субъекти сифатида инкор этиш мақсадга мувофиқ эмас.

Бугунги кунда юридик шахсларнинг маъмурий жавобгарлиги белгилашдаги мунозарали масалалардан яна бири уларга нисбатан қўлланиладиган маъмурий жазо чораларининг доирасидир.

Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги 227⁷-моддасидаги “Божхона расмийлаштирувини амалга ошириш тартибини бузиш”, 227¹²-моддасидаги “Божхона органига ҳисоботларни тақдим этмаслик ва ҳисоб-китоб юритиш тартибига риоя қилмаслик”, 227¹³-моддасидаги “Товарларни сақлаш учун жойлаштириш, уларни сақлаш ва улар билан операциялар ўтказиш тартибини бузиш”, 227¹⁴-моддасидаги “Товарларни қайта ишлаш тартибини бузиш”, 227¹⁵-моддасидаги “Эркин божхона зоналари ва эркин омборларда ишлаб чиқариш, тижорат ҳамда бошқа фаолиятни амалга ошириш тартибини бузиш”, 227¹⁶-моддасидаги “Товарлар ва транспорт воситаларини Ўзбекистон Республикасининг божхона ҳудудидан ташқарига олиб чиқмаслик ёки уларни ушбу ҳудудга қайтариб олиб кирмаслик”, 227¹⁷-моддасидаги “Товарларни йўқ қилиш тартибини бузиш, 227²⁴-моддасидаги “Божхона тўловлари бўйича имтиёзлар берилган, шартли равишда чиқарилган товарлар ва транспорт воситаларидан фойдаланиш ҳамда уларни тасарруф этиш тартибини бузиш”, 227²⁵-моддасидаги “Божхона тўловларидан ғайриқонуний озод қилишга, уларни камайтиришга, тўланган божхона тўловларини қайтариб олиш, тўловлар ва бошқа ҳақни олишга ёхуд етарли асосларсиз уларни қайтармасликка қаратилган хатти-ҳаракатлар”, 227²⁶-моддасидаги “Божхона тўловларини тўлаш муддатларини бузиш”, 227²⁷-моддасидаги “Божхона брокери ёки божхона ташувчиси сифатидаги фаолият шартларини бузиш” каби маъмурий ҳуқуқбузарликларининг субъекти сифатида юридик шахсларни ҳам келтириш мумкин яъни ушбу ҳуқуқбузарликлар бевосита юридик шахсларнинг манфаатини кўзлаб содир этилади [1].

Бизнингча, Юридик шахслар ва юридик шахс ташкил этмаган ҳолда тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланаётган шахслар Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг махсус қисм моддаларида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарлик учун жавобгарликка тортиш механизмларини яратиш, мақсадга мувофиқ.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш лозимки, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига юридик шахсларнинг маъмурий жавобгарлигини киритиш, уларга нисбатан қўлланиладиган маъмурий жазо чоралари доирасини аниқлаш ҳозирги замон маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчилик олдидаги энг долзарб вазифадир.

ИҚТИБОСЛАР

1. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси 1994 йил 22 сентябрдаги 2015-ХП-сон Қонун
2. Кодекс РФ об административных правонарушениях. Глава 2. [Статья 2.10]
3. Бахрах Д.Н., Россинский Б.В., Стариков Ю.Н. Административное право. Учебник для вузов. – М., 2004, – Б. 484-485; Габричидзе Б.Н., Чернявский А.Г., Ким Кимэн А.Н. Административное право. Учебник. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – Б. 225-228.
4. Vermeulen G., De Bondt W. and Ryckman C. Liability of legal persons for offences in the EU. Antwerpen | Apeldoorn | Portland Maklu 2012 p.39-40
5. http://www.gesetze-iminternet.de/englisch_owig/englisch_owig.html (Act on Regulatory Offences in the version published on 19 February 1987 (Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] I p. 602), last amended by Article 4 para. 58 of the Act of 7 August 2013 I 3154, 2014 juris GmbH, Saarbrücken)
6. Criminal Liability of Corporations – Comparative Jurisprudence. Anca Iulia Pop, Michigan State University College of Law 1-1-2006, p. 5
7. The system of Administrative Liability of Legal entities under the 8th June 2001 Legislative Decree n.231, Di Guido Molinari, Rome 2008
8. Бердиев Ш. Юридик шахслар қилмиши уни криминализация ва пенализация қилишнинг ҳуқуқий асослари. // Ҳуқуқ ва бурч, №1/2014, 53-56-бетлар.
9. Административное право. Учебник / Под ред. Ю.М. Козлова, Л.Л. Попова. – М., 1999. – С.345
10. Хамедов И.А., Хван Л.Б., Цай И.М. Административное право Республики Узбекистан. Общая часть. Учебник. – Т., 2012. – С.389
12. Қобилов Ш., Экологик қонунчиликни бузганлик учун юридик жавобгарликнинг такомиллаштириш муаммолари. Юридик фанлар номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Т.: 2002, – Б. 60